

KORSZERŰ KÖZMŰVELŐDÉS

A címben jelzett fogalom nem egészen egyértelmű. Szokás széles körökben értelmezni, s eszerint belevennénk minden „iskolán kívül“ végzett művelődési tevékenységet. A kissé szűkebb értelmezés már kirekeszti ebből a fogalomból a gyermekeket, felnőttképzést ért rajta, s társítja a permanens oktatással. Más vélekedés szerint a közművelődés egyenlő a műkedveléssel s — bevallottan, be nem vallottan — bizonyos fokú dilettantizmussal, alacsonyabb rendű „tömegművelődéssel“. E felfogás ellenkezője épp a műkedvelést tartja fontosnak, minthogy a tevékeny részvételt helyezi előnybe a passzív — úgymond — felületes befogadással szemben.

E vélekedések válaszáján nem szándékszunk újabb „Korunk-értelmezésű“ közművelődés-fogalommal előállni — a kérdés sok-sok vetületét egyébként e lapszám-ban közölt több írás érinti —, ezúttal csupán a közművelődés egyetlen sajátos vonásával foglalkoznánk bővebben. Röviden ezt úgy fogalmazhatnók meg, hogy ma a művelődés — választás. Választás bölcséleti és gyakorlati értelemben, választás egyéni síkon és közösségin. A választás indítékai, irányulásai pedig sok mindent elmondanak, megvallanak a választó egyénről, társadalmi csoportról, nemzedékről, nemzetiségről vagy népről.

De hogyan vált a művelődés választássá?

Bizonyos fokig mindig is az volt. Az, hogy egy nép a nyersanyagokból, színekből és a feldolgozási eljárásokból mit választott ki népviseletének kialakítása vagy házáinak építése során, az sok tekintetben választás volt. E választást pedig meghatározták az ország történelmi-társadalmi körülményei, a gazdasági föltételek, a természeti adottságok s még sok minden.

Régebben azonban a kulturális választás lehetőségei meglehetősen korlátozottak voltak. Nemcsak a nép egykori írástudatlanságára s arra gondolunk, hogy a tanulás lehetősége a kevesek kiváltsága volt, hanem arra is, hogy a hagyomány irányította életmód, az előírások, korlátozások rendszere olyan zárt világot alakított ki, amelyből nehezen lehetett kitörni, s amelybe ritkán és körülményesen lehetett újat hozni. A röghöz kötött jobbágy például nemzedékről nemzedékre nemcsak ugyanabban a faluban és ugyanannak a hűbérúrnak az uralma alatt élt, hanem ugyanabban a művelődési közegben is, az anyanyelvével együtt megtanulta kis közössége zenei anyanyelvét, házépítési stílusát, a szöttekésztés és a ruhavarrás tudományát, s aránylag ritkán nyílt lehetősége arra, hogy távoli vidékre jutva vagy más társadalmi réteggel érintkezve válasszon a kulturális javakból, és kitágítsa, megújítsa addigi ismereteit.

A választás lehetőségét az első ipari forradalom és a tömeges termelés, a városiasodás, a társadalmi forradalmak és átalakulások, a polgárság, majd a munkás-ság kialakulása növelte a történelem során addig nem tapasztalt méretűvé. Érdekes tanulságokkal szolgál ilyen értelemben az ipartörténet. Ha visszatekintünk az utóbbi

évtizedek műszaki fejlődésére, kiderül, hogy a híradástechnika és a hozzá kapcsolódó ipar fejlődött a legnagyobbat. De a híradástechnika egyre nagyobb jelentőségre tesz szert az emberiség legújabb tudományos-műszaki törekvéseiben is, az úrkutatásban éppúgy, mint az automatizálásban.

Az otthonok „gépesítésére“ vonatkozó statisztikai adatok bizonyítják, hogy nálunk is, máshol is több az egy főre jutó rádió- és tévékészülék, mint a mosógép vagy a jégszekrény, holott az életfeltételek anyagi oldaláról közelítve meg a kérdést, a két utóbbi hasznosabb, szükségesebb. A hírözön, az információrobbanás bevonult hát otthonainkba, mindennapi életünkbe, valósággal eláraszt bennünket.

Ebből pedig sok minden következik.

Művelődési vonatkozásban elsősorban az, hogy korszerű népnevelés ma már elképzelhetetlen a modern hírközlő eszközök, a mass media nélkül. Tény, hogy napjainkban naiv, romantikus és maradi antitechnicista az az elképzelés, amely a népművelést továbbra is csupán a szavalókórusokra és a színházra, az olvasókörökre és a rigmusbrigádokra, a zenekarokra vagy a könyvtárakra bízna. Magunkat csónkítanak meg, a nevelés és oktatás hatékonyságát csökkentenők, ha nem építenénk kellőképpen a mass mediára.

Kérdés viszont, hogy a modern hírközlő eszközök hogyan építhetők be művelődési életünkbe? És milyen problémák, feladatok elé állítanak bennünket?

A kérdést nem lehet csupán a kultúra oldaláról megközelíteni. Sok az igazság ugyanis abban a felfogásban, amely a tevékeny művelődést tartja elsődlegesnek, s azt hirdeti, hogy nem lehet igazi zeneértő az, aki nem énekel vagy nem tud játszani maga is valamilyen hangszerezen, de jogos az ellenkérdés is: van-e lehetősége mindenkinek arra, hogy részt vegyen a kerületi színjátszó csoportban vagy a helyi énekkarban? A művelődésen innen és túl ez szociológiai probléma is. A műkedvelés feltételei általában ott jönnek létre, ahol egy üzemben, faluban vagy bányatelepen, lakónegyedben meghittebb kiscsoportok, baráti társaságok, állandóbb törzsgárdák alakulnak ki, s megvan bennük a hajlam a játékra, a kitartás a tanuláshoz, ugyanakkor pedig környezetükben, környékükön kialakul a közönség, amely igényli szereplésüket — bizonyos minimális szervezői, irányítói és művészi képességek szükségességéről most ne is beszéljünk. Negyedszázados népművelési tapasztalataink, a kudarcok és eredmények bizonyítják, hogy nem lehet minden üzemben, faluban igényes színjátszó csoportot vagy rezesbandát, kórust avagy táncegyüttest létrehozni.

Sajtónkban, népművelési tanácskozásokon, újságírók és tanárok körében gyakori a vita: van-e értelme a műkedvelésnek városon vagy az iparosodott, urbanizálódott falvakon? Akik nemmel válaszolnak, többnyire a mozit, tévét, magneto-font emlegetik mint a műkedvelés vagy az olvasás „ellenségeit“. Érvelésükben sok a helytálló, cáfolthatatlan elem. De indokaik nélkülözik a történelmi, szociológiai megalapozást. Nem számolnak azzal, hogy a tévén kívül még sok minden gátolja az aktív művelődést: a városhoz közel eső falvakon például az iparban dolgozók ingázása, órákig tartó utaztatása, városban pedig az állandó földuzzadás, építkezés, költözködés, ami egyfelől gazdasági dinamizmusunkat jelzi, de a művelődési tevékenységben itt-ott kieséseket okoz, minthogy megbontja a régi hagyományos kereteket, a szomszédságot éppúgy, mint a munkahelyi kisközösségeket. De közben az otthonokban egyre több a rádió, a tévé, az újság és a lemezjátszó, beáramlik a kultúra, újabb érv tehát a mass media „komolyanvételére“. Ilyen helyzetben nem mondhatunk mást, mint hogy jó, ha minél több a műkedvelő csoport, de tény, hogy a tömegek nagyobb része nem az „aktív“ művelődőkhöz tartozik, hanem a „befogadó“ közönséghez.

Milyen azonban az a kultúra, amelyet a hírközlő eszközök „szállítanak házhoz”, s mit eredményez az a népművelés, amelyben egyre nagyobb szerepet kapnak? Nem vezet-e mindez túlságosan is passzív művelődéshez, nem válik vajon műveltségünk felületessé, népművelésünk inkább szórakoztatóiparrá?

A kérdések minden részletére nem válaszolhatunk, csupán egyet szögezhetünk le határozottan: a korszerű népművelésnek épp az a feladata, hogy a mass media nyújtotta lehetőségeket jól kiaknázza a műveltség általánossá tétele és elmélyítése végett. Mi is az e célhoz vezető utakat, megoldásokat kutatjuk.

A nemzetközi statisztikai adatokkal való összevetésből kiderül, hogy a könyvkiadás, újságolvasás terén jól állunk, de még kevés nálunk a rádió és a tévé, a házi filmvetítő gép vagy a magnetofon. Az ilyen eszköz még az újdonság erejével, igézetével hat. És hogyan nézi a tévét az újsütetű tulajdonos? Ha ideje van rá, az adás elejétől a végéig, válogatás nélkül.

Népművelésünk döntő feladata, hogy meggyorsítsa a fejlődést, elősegítse a gyermekszintű, kezdő jellegű „kulturális fogyasztás” kinövését, s megtanítsa a tömegeket az információözön szelektív vételére, az igényes választásra. Az anyagi alap megvan ehhez, egyre több táskarádiót és magnetofont vásárolunk, növekszik a tévénézők és amatőr filmesek száma, tehát mindinkább a választás kérdése kerül előtérbe: mit használunk föl az információrobbanásból, hogyan hasonlítjuk át, és mit vetünk el?

A „választás” tág értelmezésű. Nemcsak arra vonatkozik, hogy a tévé műsorából mit nézzünk meg, hanem arra is, hogy egyáltalán veszünk-e tévékészüléket, vagy nem. S ha igen, művelődésünk, szórakozásunk központjába állítjuk-e? És vonatkozik a választás arra is, hogy mire alapozzuk ismeretszerzésünket. Vizuális lehetőségekre, tehát a mozira, színházra? Esetleg a hallást elégítjük ki, s a koncertet, rádiót, hanglemezt részesítjük előnyben? Avagy az újság, könyv, színház, zene arányos, megfontolt igénybevételére törekszünk?

Elemezzük azonban: mi is a választás, miben rejlik lényege? Mindenekelőtt az indítékaira figyeljünk fel. Mert nem választhatjuk meg szüleinket, társadalmi osztályunkat, anyanyelvünket vagy népiünket; mindebbe beleszülettünk, számunkra ezek kész tények, de megválaszthatjuk kultúránkat, mert az csak lehetőség, s megvalósításához több út vezet. Ha pedig elindulunk ezek valamelyikén, akkor máris választottunk, s a választást indítékok szabták meg.

Ezen indítékok fölismerése, tudomásulvétele döntő eleme a helyes választásnak. A jó választás tehát csakis a reáliák figyelembevételére épülhet.

Első és döntő reália nálunk az, hogy a szocialista Romániában élünk. Szocialista rendünk alapvetően határozza meg kulturális életünket is, a sajtótól kezdve a filmgyártáson át a rádió műsoráig.

Erdemes ebben a vonatkozásban emlékeztetnünk arra, amit pártunk főtitkára mondott a júliusi Országos Konferencián:

„Az ideológiai-nevelőmunka terén megszabott feladatok nagyszerű távlatokat nyitnak az emberi személyiség érvényesülésére, a szocialista humanizmus és demokrácia fejlesztésére. Középpontjukban az ember áll, a tudomány és a kultúra legújabb vívmányaival felvértezett, haladó szellemű ember kialakítása...”

Mindebből következik, hogy a szocializmus eszméi hatják át művelődési életünket — a műveltség általánossá tétele és elmélyítése végett, a szocialista ember nevelésének jegyében. Ebből a tényből származik az is, hogy nálunk a hírközlő eszközök nem a szórakoztatóipar mágnesainak profitszerzését szolgálják, hanem a tényleges népművelést, ami messzemenően megkönnyíti a közönség számára a választást, s a tartalmas szórakozást is biztosítja.

Adottságainkhoz számítjuk azt is, hogy a szocialista Romániában élő magyar nemzetiséghez tartozunk.

Sokszor elhangzott a megállapítás, hogy számunkra a román nyelv megtanulása hazafias kötelesség, állampolgári feladat, anyanyelvünk viszont kultúránk alapja. Mindezen túl azonban jeleznünk kell, hogy a két nyelv ismerete a nemzetiségi egyén számára létszükséglet is. A román nyelv ismerete nélkül nem láthatók el bizonyos feladatok, nem tölthetők be funkciók, nem szerezhetők meg ismeretek, képesítések. Anyanyelvünk viszont nemcsak alapja kultúránknak, hanem újabb ismeretek szerzésének, műveltségünk állandó fölfriessítésének is a legjobb eszköze. A választás ezen a téren messzemenő tudatosságot és árnyalást igényel. Fölmérni: mi az, aminek birtoklásához elsősorban a román nyelv ismerete vezet el bennünket, s mi az, amit magyarul könnyebben, gyorsabban elsajátítunk.

Régi tapasztalat igazolja, hogy az anyanyelven befogadott információ nemcsak a jobb megértés, fölfogás révén hat erősebben, hanem a nyelvhez fűződő témérdek élmény, emlék, érzelmi momentum révén is. Aki választásában erről lemond, tudásgyarapításának fontos eszközétől fosztja meg önmagát. A régi tapasztalatok eme tanulságát igazolták az újabbak: televíziónk pár évvel ezelőtt kezdődött magyar nyelvű adásai, a központi és helyi rádióadók magyar műsorának bővülése, a néhány évvel ezelőtt megindult új magyar nyelvű lapok mind-mind örömet váltottak ki, és népes közönséget hódítottak meg.

Megkönnyíti választásunkat, nemzetiségi vonatkozásban, ma már sok minden, nemcsak az előbb említett magyar nyelvű adások, lapok, hanem a könyvkiadás javulása, az új szakiskolák létesítése, művelődési egyesületek alakulása is. Még nem nyert megnyugtató megoldást azonban az ifjúsági irodalom magyar nyelvű kiadása. A kiadók decentralizációja folytán a magyar ifjúsági könyvek sok bábája közt elvész a gyermek. A Ion Creangă Kiadó vagy az Albatros megfelelő anyagi támogatást kap a nemzetiségi ifjúsági könyvek kiadására, de a nem elég körültekintő szerkesztés miatt gyenge a termés. Az anyanyelvű zenei vagy képzőművészeti kiadványok terén pedig még nagyobb a hiány. Holott az igény nagy — bizonyítja ezt a Tavasz szél vizet áraszt címmel megjelent népdalgyűjtemény gyors elkelése.

A választás mint elhatározás, mint döntés nem azonos a válogatással, a rostálással. Több annál, megelőzi, meghatározza azt, és távolabbra hat. Mit jelent a választás az információözön közepette az egyén számára? Nem kevesebbet, mint önmegvalósítást; a fogalom tág értelmezésében, de mégis a művelődés körében maradva, ide számítjuk a munkabeli és társadalmi előrejutáshoz szükséges szakmai vagy politikai ismeretek megszerzését éppúgy, mint a művészeti vagy irodalmi tájékozódást. Az információszerezés bőségének, a vevőkészülékek sokaságának épp az a nagy előnye, hogy megkönnyíti a célunknak megfelelő híryanag-választást, híradó-eszköz-választást s mindezek alapján műveltségünk összetevőinek helyes, tudatos arányítását. A választás több tényezőtől függ, s országonként, történelmi és kulturális fejlődési szakaszonként éppúgy változnak az indítékok, szempontok, mint korosztályonként. Csupán az a közös vonás valamennyi korosztály, fejlődési szakasz vagy ország művelődésében, hogy a választás fokozódó tudatosságot föltételez a különféle hírközlő eszközök kínálta lehetőségek ésszerű kiaknázása érdekében.

A tudatosság pedig megköveteli a célok tisztázását. Miért vásárolunk magnetofont? Pusztán szórakozni akarunk vele, „agyoncsapni“ az időt, avagy zenei műveltségünket, nyelvtudásunkat óhajtjuk gyarapítani? Mi célból ülünk a tévé elé? Kellemesen akarjuk tölteni az estét, tájékozódni iparkodunk az ország, a nagyvilág eseményeiről, esetleg új ismereteket szeretnénk szerezni? Továbbá: mivel igyek-

szünk kitölteni szabad időnket? Zenehallgatással, olvasással, avagy sakkozással? Még tovább: művelődésünk, szórakozásunk, egész szabadidő-gazdálkodásunk kapcsolódik-e mindennapi munkánkhoz, társadalmi és családi feladatainkhoz, avagy minden erőnket és időnket egy hobbynak szenteljük? Végző fokon célkitűzéseink azt tükrözik, milyen választ adtunk az alapvető kérdésekre: miben látjuk életünk értelmét, célját, s e szerint mire állítottuk be magunkat.

Igy vagy úgy tehát, de mindenki választ. Az a mód pedig, ahogyan választ, s ennek megfelelően, ahogy fölhasználja a modern hírközlő eszközöket, az jellemző az egyénre, tükrözi egész személyiségét. És sok tekintetben — a művelődés jellemformáló ereje révén — meg is határozza azt. Ezen az alapon állítható, hogy minél több a tudatosság a választásban s a választás a művelődésben, annál eredményesebb az információ vétele és földolgozása, annál „aktívabb“ még a látszólag passzív filmnézés is.

Művelődési céljaink tisztázása szintjén különben sajátosan találkozik az egyén és a nagycsoport — jelen esetben a nemzetiség — céliránya. Mi lehet egy nemzetiség létének értelme, mire állítható be életvitele? Hic et nunc mindenekelőtt arra, hogy együtt a román néppel minél eredményesebben munkálkodjunk az országépítésben, a szocialista gazdasági, társadalmi, kulturális viszonyok megerősítésében. E nagy célok szorosan kapcsolnak bennünket az ország egész lakosságához. Ugyanakkor azonban főként anyanyelvünk, a rá épülő kultúránk megkülönböztet bennünket. Egy népcsoport pedig addig nemzetiség, amíg — alapvető módon beilleszkedve az egész ország életébe — megőrzi sajátosságait.

Kérdés tehát, hogy a nemzetiségi egyén választásában e kettősség, egyfelől az ország egészébe történő szerves beilleszkedés, másfelől viszont a sajátosságok megőrzésére, fejlesztésére irányuló törekvés, hogyan érvényesül? Közművelődésünkben kellőképp virul-e a kettősség minden hajtása, s mit teszünk harmonikus együttaladásuk, egybefonódásuk érdekében?

A népművelés egymaga nem vállalkozhat e kérdések megválaszolására, még kevésbé megoldására. A művelődés kérdései mögött társadalmi háttér tárul föl. A tartalmas művelődés tartalmas életvitelre épül éppen úgy, amiként a céltalan, időöltés jellegű „művelődés“ társadalmi célvesztettséget vagy tétlenségre ítéltséget tükröz. Amikor azonban ezt hangoztatjuk, egyúttal jelezzük, hogy mindez művelődés dolga is. Mert a hosszas, gyermekkortól kezdett, minden mindegy jellegű moziba járás, az örökös táskarádió-hurcolás is kialakíthat káros „kulturális“ szenvedélyeket, helytelen beállítottsághoz, hibás szemlélethez vezethet, ami aztán ernyedtt jellemet szülhet, zsákutcás életvitelt.

A mass media bevonult mindennapi életünkbe, helyet kapott otthonunkban, s lépten-nyomon számolnunk kell jó és rossz következményeivel.

HERÉDI GUSZTÁV